

سخن پیرامون مقاله :

«مقبره‌ای از دوران عیلامی جدید در ارجان»^۱

فائق توحیدی - علی محمد خلیلیان

گفت این آرامگاه و اشیاء درون و بیرون آن به عصر طلائی هنر عیلام در اواخر هزاره دوم و اوایل هزاره اول قبل از میلاد تعلق دارد و کشف مجموعه‌ای چنین ارزشمند از این دوره در حل بسیاری از ابهامات تاریخ عیلام میانه ثمر بخش خواهد بود.

۲ - بدنیال اعلام و انتشار این اطلاعات، مقاله دیگری که ترجمه آن به چاپ رسید^۵، که بنظر نویسنده مقاله متن نوشته میخی، کیدین هوتران پسر کورلوش را معرفی نموده و با توسل به تکنیک خط و اصطلاحات زبان‌شناسی دوره عیلامی تاریخ بین سالهای (۵۳۹-۶۴۰) قبل از میلاد را پیشنهاد می‌نماید. این تحقیق در نوع خود جالب و جامع و قابل توجه است گرچه از اشیاء و نقوش آن و فرم و تکنیک آنها کمترین اظهار نظری بعمل نیآورده است منابع و دلایل قابل استفاده‌ای را در اختیار قرار می‌دهد و نظریات نویسنده^۶ محترم سودمند و شایان تعمق می‌باشد.

۳ - مرکز باستان‌شناسی ایران بمنظور انجام تحقیقات و کاوشهای علمی هیاتی را به محل کشف آرامگاه اعزام نمود که تاکنون جز مطلب موجزی که در گزارش فعالیت‌های پژوهشی حفظ و احیاء و معرفی میراث فرهنگی پس از انقلاب اسلامی ایران بچاپ رسانیده اطلاعات بیشتری ارائه نداده است^۶ براساس نظریات اعلام شده شواهدی از معماری عیلامی مربوط به اواخر هزاره دوم قبل از میلاد مشاهده گردیده

در شرایطی که بیش از چهارسال از کشف آرامگاه ارجان می‌گذرد، علیرغم بازتابی که اولین گزارش^۲ مقدماتی آن نظر محققین را بخود جلب نموده است بعلت عدم انتشار تحقیقات و عملیات بعدی انجام یافته از طرف واحدهای مسئول در داخل کشور، فرصت اظهارنظرهای بعدی برای معرفی کنندگان اولیه و سایر محققین پیش نیامده است.

پیش از بررسی مقاله فوق‌الذکر لازم به یادآوری است و در گزارش مقدماتی نیز بان اشاره شده است، تنوع و حجم اشیاء این مجموعه و کیفیت هنری تک‌تک اشیاء ضرورت مطالعات آزمایشگاهی و میکروسکوپی انجام شده را جهت تاریخ‌گذاری ایجاب می‌نماید. زیرا این احتمال وجود دارد که اشیاء دارای همزمانی یکسان نبوده و ممکن است قدیمی‌ترین شیئی آن با تابوت فلزی اختلاف زمانی داشته باشد. بهر حال مطالعات انجام شده روی خط‌نوشته میخی حلقه طلائی تاکنون به سه طریق مورد بررسی قرار گرفته است.

۱ - آقای دکتر ارفع‌ی این خط‌نوشته را بصورت کیدین هوتران (شک‌زیل لیپ‌ایشنا) خوانده است^۳ و نام کیدین هوتران در جدول حکمرانان عیلامی براساس منابع موجود بعد از اونتاشگال بین سالهای (۱۲۳۵ و ۱۲۱۰) قبل از میلاد عنوان گردیده^۴ و در همان گزارش مقدماتی پیش‌بینی شده است: اگر این تابوت فلزی و اسکلت داخل آن متعلق به صاحب این شیئی طلائی یعنی کیدین هوتران باشد می‌توان

۲ - مجلد اثر شماره ۷ - ۸ - ۹ زمستان ۱۳۶۱ صفحات ۲۳۳

۲۸۶ - انتشارات سازمان ملی حفاظت آثار باستانی ایران.

۳ - همان ماخذ صفحه ۲۴۵.

۴ - همان ماخذ جدول صفحه ۲۴۸.

۵ - مجله اثر شماره ۱۰ و ۱۱ بهمن ماه ۱۳۶۴ تذکری دربارہ نوشته میخی شی طلائی ارجان. نوشته فرانسوا والا ترجمه افسانه خلعتبری.

1) Archaeologische Mitteilungen Aus IRAN
Herausgegeben Vom-Deutschenarchaologischen
Instltut-Band 18-1985-Sonderdruck
Abbas Alizadeh "Atomb of the Neo-Elamite-
Period at arjan Near Behbahan"

است.

تا اینجا هنوز اظهار نظر قطعی در مورد تاریخ آرامگاه ارجان ابراز نگردیده و بنظر می‌رسد با این اطلاعات اندک هرگونه پیشنهاد صریح سرانجام تجدیدنظر را بدنبال خواهد داشت. اخیراً مقاله دیگری انتشار یافته که ترجمه آن در همین شماره مجله اثر توسط آقای دکتر رسول وطن دوست صورت گرفته^۷ که در آن با توسل به مقایسه نقوش و فرم اشیاء، نویسنده مقاله تاریخ آرامگاه ارجان را به قرن هشتم قبل از میلاد نسبت می‌دهد. و برای ابراز نظر خود از شباهت‌ها و مقایسه با اشیاء دیگری کمک می‌گیرد که بنظر ما بجز تابوت فلزی نظیر سایر اشیاء تاکنون دیده نشده است. ایشان ضمن رد تاریخ پیشنهادی آقای فرانسوا والا به کمک عکس‌های منتشر شده در مجله اثر که متأسفانه در ارائه پلان ایزومتریک آرامگاه رعایت امانت‌داری نشده و شکل بعضی از اشیاء را غیرواقع ترسیم نموده و برای مجسمه‌های تشکیل دهنده پایه مشعل یا آتشدان که هنوز زنگار آن پاک نشده است و از جزئیات صورت، لباس و کلاه آنها چیزی معلوم نیست قیافه شخص ایستاده را ترسیم نموده^۸ بدون اینکه بعنوان طرح پیشنهادی به آن اشاره‌ای کرده باشد و مهمتر از همه در چاپ چند قطعه عکس رنگی که برای اولین بار بدون اجازه چاپ و منتشر می‌شود^۹ ذکر منبع ننموده است صرفنظر از بیانات فوق مقاله آقای علیزاده در حد اطلاعات موجود بسیار جامع و قابل استفاده بوده و در ارائه معرفی منابع و مقایسه‌های دورانی تحقیقی است ارزنده و در مجموع زمینه‌های یک بحث علمی را در باب مطالعه آرامگاه ارجان مطرح ساخته است. نگارندگان ضمن تشکر از ایشان در خصوص مسئولیتی که در قبال معرفی این گنجینه بعنوان اولین کسانی که در مشاهده وضعیت و نقل و انتقال اشیاء از محل آرامگاه تا تحویل آن به موزه ایران باستان و تعقیب سرنوشت این اشیاء از مراحل آزمایشگاهی تا معرفی و ارائه آنها در خود احساس می‌کند، لازم میدانند نکاتی را یادآوری نمایند تا انشاءالله در مطالعات بعدی محققین مدنظر قرار گیرند.

- ۱- در تاریخ‌گذاری اشیاء خصوصاً اشیاء کم‌نظیر ارجان در درجه اول سرنوشت خط‌نوشته میخی می‌بایستی روشن شود تا هویت صاحب حلقه طلائی مشخص گردد و در حول و حوش تاریخ‌زمانی آن سایر اشیاء مورد بررسی قرار گیرد. در این زمینه ما منتظر اعلام نظر آقای دکتر ارفع‌ی هستیم تا نسبت به تأیید و یا رد نظریه آقای فرانسوا والا اطلاعات بیشتری منتشر نماید. زیرا صرفاً "بررسی تکنیک خط‌کافی نیست و اصولاً اصل شیئی یا کپی خط‌نوشته بطور مستقیم در اختیار آقای والا نبوده است چه بسا ایشان نیز اگر اصل شیئی را از نزدیک می‌دیدند ممکن بود نظریه دیگری ابراز می‌داشتند.
- ۲- بررسی خصوصیات تکنیکی چه در مورد ایجاد فرم و چه در خلق نقوش لازمه بررسی جهت تاریخ‌گذاری است و این امر هنوز انجام نشده و در مراحل اجرائی می‌باشد زیرا نتایج بررسی‌های آزمایشگاهی تاکنون منتشر نگردیده است.
- ۳- بنظر ما، جهت تاریخ‌گذاری، مقایسه نقوش کافی نیست و در بعضی از این مقایسه‌ها شبیهی مورد مقایسه دارای شباهتهای واقعی نمی‌باشد^{۱۰}.
- ۴- عملکرد اشیاء مورد مذاقه قرار نگرفته، چنانچه هنوز کاربرد حلقه طلائی مشخص نگردیده و تاکنون نظیر آن در همان ابعاد یا ابعاد کوچکتر و بزرگتر مشاهده نشده است. در مورد عملکرد لوله نقره‌ای نیز عملکرد نی که توسط پروفیسور موری نیز مورد تأیید قرار گرفته دلایلی برای عدم قبول این نظریه ارائه نکرده در حالیکه این نی نقره‌ای در قسمت فوقانی محل مکش سالم است و کسری ندارد^{۱۱}.
- ۵- در مورد ظروف فلزی که در مقاله ایشان تقریباً "بی‌اهمیت تلقی شده و در اوایل هزاره اول تاریخ‌گذاری شده‌اند^{۱۲} و ظاهراً بدلیل دامنه و وسعت زمانی نتوانسته‌اند کمکی به تاریخ‌گذاری مجموعه نمایند، باید باطلاع برسانیم دو ظرف فلزی بسیار با ارزش که هم‌اکنون در آزمایشگاه روی آنها کار می‌شود از نقطه نظر تکنیک نقوش و موضوعات متنوع

۸- عباس علی‌زاده - همان مقاله شکل ۴ صفحه ۵۳.

۹- تصاویر رنگی ۱/۱ و ۱/۲ ضمیمه همان مقاله.

۱۰- همان مقاله - شکل ۵ B, A صفحه ۵۴.

۱۱- زیرنویس ۱۲۴ صفحه ۶۷ همان مقاله.

۱۲- همان مقاله، صفحه ۵۷.

۶- نمونه‌ای از فعالیت‌های پژوهشی، حفظ، احیاء و معرفی میراث فرهنگی پس از انقلاب اسلامی ایران بهار ۱۳۶۲ صفحه ۱۵ و عکس‌های مربوطه - مرکز باستان‌شناسی ایران.

۷- اصل مقاله رجوع شود به زیرنویس (عباس علیزاده - مقبره‌ای از دوران عیلامی جدید در ارجان نزدیک بهبهان ترجمه آقای دکتر رسول وطن دوست. در همین شماره.

نشانی دفاتر فنی سازمان در شهرستانها

نشانی دفاتر فنی سازمان در شهرستانها

اراک - خیابان پل برق - خیابان فتح شاه کوه (نمک کوریهها) بین بست اول

ارومیه - خیابان دانشکده . کوچه لادن . کوی شماره ۲ . پلاک ۲۰ غربی

اصفهان - خیابان ابن سینا . میدان شهشهان

باختران - خیابان ۲۲ بهمن . انتهای خیابان نیلوفر

تبریز - خیابان شهدا . روبروی فرمانداری . جنب راه یولوژی ابوذر پلاک ۲۲

رشت - خیابان بیستون . جنب گاراژ فومنات . کوچه نوشیروان

ساری - خیابان مازیار . کوچه دوم

سمنان - جنب مسجد امام . تیمچه حضرت

شیراز - آرگ کریمخانی

قزوین - خیابان آیت اله سعیدی . تیمچه مسعود . طبقه ۲

کاشان - خیابان علوی . مجله سلطان میراحمد . منزل بروجردی

کرمان - میدان گنجعلیخان

مشهد - فلکه راهنمایی بطرف سازمان آب . جنب سوپر بیگل بید

همدان - خیابان اکباتان - تپه حکمتانه

یزد - خیابان امام خمینی . کوچه فهادان . کوچه قدمگاه . منزل لاریها پلاک ۱

چنان اطلاعاتی را ارائه داده است که از هر حیث حائز اهمیت است و ممکن است به کمک آنها بتوان تاریخ سایر اشیاء را تعیین نمود .

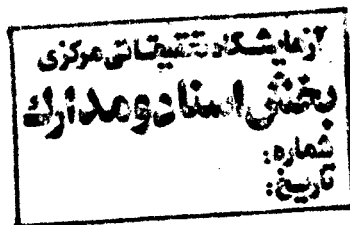
۶ - توده پارچه جمع آوری شده از داخل تابوت در حال حاضر توسط آزمایشگاه موزه ایران باستان مورد مطالعه قرار گرفته و برای اولین بار شاید بتوان گفت قدیمی ترین نمونه پارچه موجود از حفاریها با این آرامگاه تعلق دارد و تکنیک و مطالعات میکروسکوپی انجام شده روی این پارچه حائز اهمیت است و نقوش برجسته و سوزن دوزی حاشیه ها ، ابعاد پارچه ها ، بنوبه خود جهت مقایسه با البسه معرفی شده در نقوش برجسته و مهرها می تواند مدارک قابل توجهی محسوب گردد . در خاتمه اعتقاد ما بر این است که قضاوت درباره تاریخ اشیاء ارجان با این اطلاعات اندک بسیار زود خواهد بود . روا نیست با بیان یک تاریخ قطعی در این شرایط با چنین بیضاعتی کتاب ارجان بسته شود . جا دارد این کتاب باز بماند و محققین مختلف در زمینه های گوناگون روی موضوعات متنوع آن به بحث و بررسی بپردازند .

بامید دریافت اطلاعات جامع تر مرکز باستانشناسی ایران و موزه ایران باستان درباره ارجان و مجموعه ارزشمند آن .

فائق توحیدی علی محمد خلیلیان

کتابخانه

آزمایشگاه تحقیقاتی مرکزی

۱۲ - زیر نویس مترجم . (آقای دکتر وطن دوست) . ایشان مطالعات آزمایشگاهی دو طرف فوق الذکر را برعهده دارند و در مورد نقوش و تکنیک این طرفها اطلاعات خود را بموقع منتشر می نمایند . تصویر نقوش این ظروف در نمایشگاه موقت مرکز باستانشناسی بمناسبت بازگشایی موزه ایران باستان در تاریخ ۱۹ بهمن ماه ۶۵ بمعرض نمایش قرار گرفت .